

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ
УКРАЇНИ**

ФАКУЛЬТЕТ ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І ТУРИЗМУ

Кафедра фізичної терапії та ерготерапії

**Сілабус навчальної дисципліни
Фізична терапія при хронічних неспецифічних захворюваннях сучасності**

рівень вищої освіти: другий (магістерський)

спеціальність: 227 Фізична терапія, ерготерапія

спеціалізація: 227. 1 Фізична терапія

освітньо-професійна програма: Фізична терапія

код дисципліни в освітньо-професійній програмі: ОК.ФТ2

мова навчання: українська

Розробники:

Жарова Ірина Олександрівна, доктор наук з фізичного виховання і спорту,
доцент, професор кафедри фізичної терапії та ерготерапії, Aniri2002@ukr.net

Анотація навчальної дисципліни. Дисципліна спрямована на формування визначених освітньо-професійною програмою загальних та фахових компетентностей, зокрема здатності до вирішування складних спеціалізованих задач та практичних проблем, пов'язаних із порушеннями функцій, що виникають в наслідок хронічних неінфекційних захворювань до яких належать серцево-судинні захворювання (ССЗ), обструктивні захворювання легень, захворювання обміну речовин, а також онкологічні захворювання із застосуванням положень, теорій та методів медико-біологічних, соціальних, психолого-педагогічних наук в умовах комплексності та невизначеності, а також на досягнення передбачених результатів навчання. Обсяг дисципліни – 6 кредити ЄКТС. Основні теми: хронічні неінфекційні захворювання сучасності: класифікація, поняття, етіологія, стратегія боротьби, сучасні тенденції кардіореабілітації осіб з неінфекційними захворюваннями серцево-судинної системи; сучасні тенденції легеневої реабілітації при обструктивних захворюваннях легень; сучасні тенденції в фізичній терапії захворювань обміну речовин та метаболічному синдромі; фізична терапія онкологічних хворих. Підсумкова оцінка формується з урахуванням результатів поточного контролю та екзамену.

Abstract of the discipline. The discipline is aimed at the formation of defined by the educational and professional program of general and professional competencies, in particular the ability to solve complex specialized problems and practical problems associated with dysfunction resulting from chronic non-communicable diseases, including cardiovascular disease (CVD), obstructive pulmonary diseases, metabolic diseases, as well as oncological diseases using the provisions, theories and methods of medical-biological, social, psychological-pedagogical sciences in conditions of complexity and uncertainty, as well as to achieve the intended learning outcomes. The volume of the discipline is 6 ECTS credits. Main topics: chronic non-communicable diseases of modern times: classification, concepts, etiology, control strategy, current trends in cardiorehabilitation of persons with non-communicable diseases of the cardiovascular system; current trends in pulmonary rehabilitation in obstructive pulmonary disease; current trends in physical therapy of metabolic diseases and metabolic syndrome; physical therapy of cancer patients. The final grade is formed taking into account the results of the current control and exam.

Мета навчальної дисципліни – формування визначених освітньо-професійною програмою загальних та фахових компетентностей, зокрема здатності до вирішування складних спеціалізованих задач та практичних проблем, пов'язаних із порушеннями функцій, що виникають в наслідок хронічних неінфекційних захворювань до яких належать серцево-судинні захворювання (ССЗ), обструктивні захворювання легень, захворювання обміну речовин, а також онкологічні захворювання із застосуванням положень, теорій та методів медико-біологічних, соціальних, психолого-педагогічних наук в умовах комплексності та невизначеності, а також на досягнення передбачених результатів навчання.

Обсяг навчальної дисципліни – 6 кредитів ЄКТС, які розподіляються у годинах:

Форми навчання	Види навчальних занять				Самостійна робота	Разом
	лекції	лабораторні	практичні	семінарські		
Денна	20	0	40	0	120	180

Статус навчальної дисципліни: дисципліна спеціалізації.

Передумови для вивчення навчальної дисципліни: успішне опанування такими навчальними дисциплінами:

на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти: «Основи практичної діяльності у фізичній терапії та ерготерапії (вступ до спеціальності)»; «Нормальна анатомія людини»; «Основи медичних знань», «Латинська мова і медична термінологія»; «Нормальна фізіологія людини та патологічна фізіологія», «Пропедевтика внутрішніх хвороб», «Основи кардіології та пульмонології», «КРМ при порушенні діяльності ССС та дихальної системи», «Внутрішні та хірургічні захворювання», «КРМ при дисфункціях внутрішніх органів та хірургічних захворюваннях».

Програма навчальної дисципліни.

Тематичний план навчальної дисципліни

Номер і назва теми	Кількість годин			
	денна форма навчання			
	усього	у тому числі		
л		п	с.р.	
Тема 1. Хронічні неінфекційні захворювання сучасності: класифікація, поняття, етіологія, стратегія боротьби. Сучасні тенденції кардіореабілітації осіб з неінфекційними захворюваннями серцево-судинної системи	40	4	10	30
Тема 2. Сучасні тенденції легеневої реабілітації при обструктивних захворюваннях легень	40	4	10	30
Тема 3. Сучасні тенденції в фізичній терапії захворювань обміну речовин та метаболічному синдромі	30	4	10	30
Тема 4. Фізична терапія онкологічних	10	8	10	30

хворих				
Всього годин:	180	20	40	120

Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Хронічні неінфекційні захворювання сучасності: класифікація, поняття, етіологія, стратегія боротьби. Сучасні тенденції кардіореабілітації осіб з неінфекційними захворюваннями серцево-судинної системи.

Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки захворювань серцево-судинної системи: ІХС, гіпертонічна хвороба. Кардіореабілітація при ССЗ.

Тема 2. Сучасні тенденції легеневої реабілітації при обструктивних захворюваннях легень.

Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки обструктивних захворювань легень: хронічна обструктивна хвороба легень, астма. Легенева реабілітація та фізична терапія при обструктивних захворюваннях легень.

Тема 3. Сучасні тенденції в фізичній терапії захворювань обміну речовин та метаболічному синдромі.

Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки захворювань обміну речовин: цукровий діабет, ожиріння, метаболічний синдром. Реабілітація та фізична терапія при захворюваннях обміну речовин.

Тема 4. Фізична терапія онкологічних хворих.

Структура та класифікація онкологічних захворювань. Фізична терапія, як складова паліативної допомоги при хірургічному та консервативному лікуванні.

Тематика практичних занять

Номер і назва теми дисципліни	Номер і назва теми практичних занять	Кількість годин
		Денна форма навчання
Тема 1. Хронічні неінфекційні захворювання сучасності: класифікація, поняття, етіологія, стратегія боротьби. Сучасні тенденції кардіореабілітації осіб з неінфекційними захворюваннями серцево-судинної системи	1. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки ІХС	2
	2. Кардіореабілітація при ІХС	2
	3. Дієтотерапія при ІХС	2
	4. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки гіпертонічної хвороби	2
	5. Кардіореабілітація при ГХ	2
Тема 2.	6. Етіопатогенез, структура,	2

Сучасні тенденції легеневої реабілітації при обструктивних захворюваннях легень	клінічні ознаки хронічної обструктивної хвороби легень	
	7. Легенева реабілітація та фізична терапія при хронічній обструктивній хворобі легень	2
	8. Легенева реабілітація та фізична терапія при хронічній обструктивній хворобі легень	2
	9. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки бронхіальної астми	2
	10. Легенева реабілітація та фізична терапія при бронхіальній астмі	2
Тема 3. Сучасні тенденції в фізичній терапії захворювань обміну речовин та метаболічному синдромі	11. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки цукрового діабету. Реабілітація та фізична терапія при цукровому діабеті	2
	12. Дієтотерапія при цукровому діабеті	2
	13. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки ожиріння. Реабілітація та фізична терапія при ожирінні	2
	14. Дієтотерапія при ожирінні	2
	15. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки, реабілітація та фізична терапія при метаболічному синдромі	2
Тема 4. Фізична терапія онкологічних хворих	16. Структура та класифікація онкологічних захворювань	2
	17. Хірургічне лікування онкологічних захворювань	2
	18. Фізична терапія, як складова паліативної допомоги	2
	19. Ерготерапія, як складова паліативної допомоги	2
	20. Дієтотерапія, як складова паліативної допомоги	2

Всього годин:	40
---------------	----

Завдання для самостійної роботи студентів

Номер і назва теми дисципліни	Завдання	Кількість годин
		Денна форма навчання
Тема 1. Хронічні неінфекційні захворювання сучасності: класифікація, поняття, етіологія, стратегія боротьби. Сучасні тенденції кардіореабілітації осіб з неінфекційними захворюваннями серцево-судинної системи	1. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки ІХС	5
	2. Кардіореабілітація при ІХС	5
	3. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки гіпертонічної хвороби	5
	4. Кардіореабілітація при ГХ	5
	5. Підготовка до практичних занять з теми 1	10
Тема 2. Сучасні тенденції легеневої реабілітації при обструктивних захворюваннях легень	6. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки хронічної обструктивної хвороби легень	5
	7. Легенева реабілітація та фізична терапія при хронічній обструктивній хворобі легень	5
	8. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки бронхіальної астми	5
	9. Легенева реабілітація та фізична терапія при бронхіальній астмі	5
	10. Підготовка реферату та презентації із теми 2	10
Тема 3. Сучасні тенденції в фізичній терапії захворювань обміну речовин та метаболічному синдромі	11. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки цукрового діабету. Реабілітація та фізична терапія при цукровому діабеті	5
	12. Етіопатогенез, Реабілітація та фізична терапія при ожирінні структура, клінічні ознаки ожиріння	5

	13. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки, реабілітація та фізична терапія при метаболічному синдромі	5
	14. Дієтотерапія при захворюваннях обміну речовин	5
	15. Підготовка реферату та презентації за темою 3	10
Тема 4. Фізична терапія онкологічних хворих	16. Структура та класифікація онкологічних захворювань.	5
	17. Хірургічне лікування онкологічних захворювань	5
	18. Фізична терапія, як складова паліативної допомоги	5
	19. Ерготерапія, як складова паліативної допомоги	5
	20. Підготовка до практичних занять з теми 4	10
Всього годин:		120

Очікувані результати навчання з дисципліни: отримання теоретичних та практичних знань з основ сучасних тенденцій в реабілітації осіб із хронічними неінфекційними захворюваннями завдяки:

знанням: про біопсихосоціальні моделі обмежень життєдіяльності та уміння аналізувати медичні, соціальні та особистісні проблеми пацієнта/клієнта; демонструвати вміння аналізувати, вибирати і трактувати отриману від колег інформацію; демонструвати здатність проводити фізичну терапію пацієнтів/клієнтів різного віку зі складними патологічними процесами та порушеннями; демонструвати здатність знаходити, вибирати, оцінювати, обговорювати та застосовувати результати наукових досліджень у клінічній, науковій, освітній та адміністративній діяльності; демонструвати уміння визначати функціональний стан осіб різного віку, нозологічних та професійних груп із складною прогресуючою та мультисистемною патологією; проводити опитування пацієнта/клієнта для визначення порушень функції, активності та участі.

умінням: демонструвати уміння визначати рівень психомоторного та фізичного розвитку людини; демонструвати уміння виконувати обстеження пацієнтів/клієнтів різних нозологічних груп та при складній прогресуючій і мультисистемній патології, використовуючи відповідний інструментарій; демонструвати уміння спілкування з пацієнтом/клієнтом, проводити опитування пацієнта/клієнта для визначення його потреб та очікувань щодо його рухової

активності та очікуваних результатів фізичної терапії; демонструвати уміння прогнозувати результати фізичної терапії пацієнтів/клієнтів різних нозологічних груп та при складній прогресуючій та мультисистемній патології; демонструвати уміння встановлювати цілі втручання; демонструвати уміння розробляти технологію втручання; демонструвати уміння реалізовувати індивідуальні програми фізичної терапії відповідно до наявних ресурсів і оточення; демонструвати уміння здійснювати етапний, поточний та оперативний контроль стану пацієнта/клієнта, аналізувати результати виконання програм фізичної терапії; демонструвати уміння коректувати хід виконання програми фізичної терапії на основі аналізу запланованих та досягнутих результатів; постійно дотримуватись безпеки для практикуючого фахівця та пацієнта/клієнта; демонструвати уміння проводити самостійну практичну діяльність; демонструвати уміння вербального і невербального спілкування з особами та групами співрозмовників, різними за віком, рівнем освіти, соціальною і професійною приналежністю, психологічними та когнітивними якостями тощо, у мультидисциплінарній команді; демонструвати уміння проводити інструктаж та навчання клієнтів, членів їх родин, колег і невеликих груп.

Порядок оцінювання результатів навчання з дисципліни

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни формується з урахуванням результатів поточного контролю та екзамену.

Протягом семестру здобувач вищої освіти може отримати максимальну кількість балів – 100, як суму балів за результатами поточного контролю на практичних заняттях та під час консультацій науково-педагогічних працівників з тем, на які не передбачено аудиторних годин. Використовуються такі форми поточного контролю та розподіл балів, які може отримати студент за тему:

Номер і назва теми практичних занять	Засоби оцінювання	Кількість балів за тему
1. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки ІХС	Експрес-контроль. Есе. Презентації.	5
2. Кардіореабілітація при ІХС	Реферат, доповіді та презентації на задану тему та їх обговорення.	5
3. Дієтотерапія при ІХС	Реферат, доповіді та презентації на задану тему та їх обговорення.	5
4. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки гіпертонічної хвороби	Реферат, доповідь та презентації на задану тему та їх обговорення.	5
5. Кардіореабілітація при ГХ	Реферат, доповіді та презентації на задану	5

	тему та їх обговорення.	
6. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки хронічної обструктивної хвороби легень	Експрес-контроль. Есе. Презентації.	5
7. Легенева реабілітація та фізична терапія при хронічній обструктивній хвороби легень	Експрес-контроль. Есе. Презентації.	5
8. Легенева реабілітація та фізична терапія при хронічній обструктивній хвороби легень	Реферат, доповідь та презентації на задану тему та їх обговорення.	5
9. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки бронхіальної астми	Експрес-контроль. Есе. Презентації.	5
10. Легенева реабілітація та фізична терапія при бронхіальній астмі	Реферат, доповідь та презентації на задану тему та їх обговорення.	5
11. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки цукрового діабету. Реабілітація та фізична терапія при цукровому діабеті	Реферат, доповідь та презентації на задану тему та їх обговорення.	5
12. Дієтотерапія при цукровому діабеті	Експрес-контроль. Есе. Презентації.	5
13. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки ожиріння. Реабілітація та фізична терапія при ожирінні	Експрес-контроль. Есе. Презентації.	5
14. Дієтотерапія при ожирінні	Експрес-контроль. Есе. Презентації.	5
15. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки, реабілітація та фізична терапія при метаболічному синдромі	Реферат, доповіді та презентації на задану тему та їх обговорення.	5
16. Структура та класифікація онкологічних захворювань	Реферат, доповіді та презентації на задану тему та їх обговорення.	5
17. Хірургічне лікування онкологічних захворювань	Реферат, доповідь та презентації на задану тему та їх обговорення.	5
18. Фізична терапія, як складова паліативної допомоги	Реферат, доповіді та презентації на задану тему та їх обговорення.	5
19. Ерготерапія, як складова паліативної допомоги	Експрес-контроль. Есе.	5

	Презентації.	
20. Дієтотерапія, як складова паліативної допомоги	Експрес-контроль. Есе. Презентації.	5
Всього балів:		100

Лектор під час завершення лекції з теми дисципліни знайомить здобувачів вищої освіти з відповідними завданнями для самостійної роботи та темами практичних занять.

Перед початком практичного заняття науково-педагогічний працівник ознайомлює здобувачів вищої освіти із формами поточного контролю, які будуть застосовуватись, і кількістю балів, які вони можуть отримати. Під час завершення кожного заняття кожному присутньому здобувачу вищої освіти оголошується кількість отриманих ним балів.

Здобувач вищої освіти, який протягом семестру отримав менше 34 балів, до заліку/екзамену не допускається, і може в установленому порядку пройти повторне вивчення цієї дисципліни.

Заліки/екзамени проводяться у порядку, визначеному у Положенні про організацію освітнього процесу в університеті.

Критерії оцінювання

1. За участь у лекційному занятті студент отримує 1 бал.

2. Усна відповідь на питання практичного заняття оцінюється у 5 балів: 5 балів – студент повністю засвоїв теоретичний матеріал, логічно викладає його, робить висновки, висловлює гіпотези, дискутує. 4 бали – студент засвоїв теоретичний матеріал, вільно викладає його, наводить приклади, однак є незначні проблеми з усвідомленням системних зв'язків, не завжди дотримується логіки викладу, припускається незначних помилок чи неточностей. 3 бали – студент засвоїв матеріал на репродуктивному рівні (переказування), приймає активну участь у роботі, відтворює вивчене не завжди логічно, припускається помилок. 2 бали – студент, який невпевнено переказує матеріал, під час відповіді потребує допомоги, допускається помилок. 1 бал – студент, який не приймає участь в обговоренні питань на занятті. 0 балів – студент відсутній на занятті.

3. Виконання самостійної роботи, що підготував студент оцінюється у 5 балів: 5 балів отримує студент, який повністю розкрив тему самостійної роботи, використовував основну і додаткову літературу. Проявив самостійність і творчий підхід. Матеріал подано логічно і своєчасно. 4 бали отримує студент, який розкрив тему самостійної роботи за всіма пунктами плану, використав більшість рекомендованої літератури. Матеріал подано логічно, можливо не своєчасно. 3 бали одержує студент, який тему самостійної роботи розкрив не повністю (висвітлено не всі пункти плану, матеріал подано стисло). Використано недостатню кількість літературних джерел. Матеріал побудовано не логічно. 2 бали одержує студент, який розкрив незначну частину матеріалу (декілька пунктів плану), використав недостатню кількість літературних джерел. Відсутня логіка

подачі матеріалу, а також порушена цілісність системи знань. Матеріал подано не своєчасно. 1 бал – студент роботу написав формально, стисло, не своєчасно. 0 балів – студент повідомлення не підготував.

4. Реферати чи ессе студентів оцінюються у 5 балів. 5 балів – робота має самостійний і творчий характер. Тема повністю розкрита. Матеріал викладений логічно, послідовно, обґрунтовано. Реферат чи ессе оформлені згідно вимог. Обсяг відповідає нормі. Під час захисту студент орієнтується у матеріалі, висловлює власне ставлення до визначеної проблеми. 4 бали – тема розкрита, матеріал подано відповідно пунктам плану, використано запропоновані джерела інформації. Інколи спостерігається порушення логіки. Реферат чи ессе оформлені згідно вимог. Обсяг відповідає встановленій нормі. Під час захисту студент вільно володіє і орієнтується у матеріалі, висловлює власне ставлення до питання. 3 бали – лише простежується спроба підійти до написання реферату чи ессе самостійно і творчо. Однак план реферату чи ессе не досконалий. Загальний зміст недостатньо структурований. Простежується невміння групувати матеріал, знаходити зв'язки, встановлювати співвідношення між частинами. Обсяг відповідає нормі. Під час захисту студент володіє інформацією на початковому рівні. 2 бали – реферат чи ессе написані нашвидку, фрагментарно. План відсутній або не відповідає змісту і формі. Тема розкрита частково. Під час захисту студент оперує лише загальними фразами. Структура доповіді не витримана, матеріал побудовано не логічно. 1 бал – реферат чи ессе написані фрагментарно. План відсутній або не відповідає змісту і формі. Тема не розкрита. Під час захисту студент не може відтворити матеріал. Доповідь стисла, не логічно побудована. 0 балів – реферат чи ессе не написані і не захищені.

5. Комп'ютерна презентація студентів оцінюються у 5 балів: 5 балів – робота має самостійний і творчий характер. Тема повністю розкрита. Матеріал викладений логічно, послідовно, обґрунтовано. Обсяг відповідає нормі (15 – 20 слайдів). Під час презентації студент орієнтується у матеріалі, висловлює власне ставлення до визначеної проблеми, володіє майстерністю усної доповіді. 4 бали – простежується творчий підхід при підготовці презентації. Тема повністю розкрита, матеріал подано послідовно. Інколи спостерігається порушення логіки. Презентація оформлена згідно вимог. Обсяг відповідає встановленій нормі. Під час презентації студент вільно володіє і орієнтується у матеріалі, висловлює власне ставлення до питання. 3 бали – загальний зміст недостатньо структурований. Простежується невміння групувати матеріал, знаходити зв'язки, встановлювати співвідношення між частинами. Обсяг відповідає нормі. Студент не повністю розкрив тему, вивчено недостатню кількість джерел інформації. Під час презентації студент володіє інформацією на початковому рівні. 2 бали – презентація підготовлена нашвидку, фрагментарно. Відзначений не самостійний підхід до виконання. Тема розкрита частково. Під час презентації студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності. Оперує лише загальними фразами. Структура доповіді не витримана, матеріал побудовано не логічно. 1 бал – презентація підготовлена фрагментарно. Тема не розкрита. Під час презентації студент не може відтворити матеріал. Доповідь стисла, не логічно побудована. 0 балів – презентація не підготовлена.

Підсумковий контроль.

Екзаменаційні вимоги:

1. Хронічні неінфекційні захворювання сучасності: класифікація, поняття, етіологія, стратегія боротьби.
2. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки ІХС.
3. Кардіореабілітація при ІХС.
4. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки гіпертонічної хвороби, атеросклерозу.
5. Кардіореабілітація при ГХ.
6. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки хронічної обструктивної хвороби легень.
7. Легенева реабілітація та фізична терапія при хронічній обструктивній хворобі легень
8. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки бронхіальної астми.
9. Легенева реабілітація та фізична терапія при бронхіальній астмі.
10. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки цукрового діабету.
11. Реабілітація та фізична терапія при цукровому діабеті.
12. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки ожиріння.
13. Реабілітація та фізична терапія при ожирінні.
14. Етіопатогенез, структура, клінічні ознаки, реабілітація та фізична терапія при метаболічному синдромі.
15. Структура та класифікація онкологічних захворювань
16. Фізична терапія, як складова паліативної допомоги.

Рекомендовані джерела інформації:

Основна література:

1. Заболевания сердца и реабилитация. Под.ред. М.Л. Поллока, Д.Х. Шмидта. К.: Олимпийская литература, 2000. 402с.
2. Івасик Н. Фізична реабілітація при порушенні діяльності органів дихання. Львів, 2012. 192 с.
3. Кардиореабілітація. Под ред. Г.П. Арутюнова. М.2013. 336 с.
4. Кардиореабілітація: практическое руководство. Под ред.. Дж. Ниебауера; пер. с англ. М.: Логосфера, 2012. 328 с.
5. Окамото Г. Основи фізичної реабілітації. Львів, 2002. 294 с.
6. Передерій В.Г., Ткач С.М. Основи внутрішньої медицини. Вінниця: Нова книга, 2009. 784 с.
7. Рекомендации по реабилитации при заболеваниях органов дыхания. К.: Олимпийская литература, 2010. 192 с.
8. Реабилитация при заболеваниях сердечно-сосудистой системы. Под ред. И.Н. Макаровой. М.: ГЭОТАР-Медиа, 2010. 304 с. •
9. Реабилитация при заболеваниях сердца и суставов.С. М. Носков, В. А. Маргазин, А. Н. Шкробко и др. М.: ГЭОТАР-Медиа, 2010. 640 с.
10. Рекомендации по реабилитации при заболеваниях сердца. [научн. ред. Д. Котко; пер. с англ. Г. Гончаренко].К.: Олимпийская литература, 2011. 240 с.

11. Клячкин Л.М., Щегольков А.М. Медицинская реабилитация больных с заболеваниями внутренних органов. М.: Медицина, 2000. 328с.

12. Физиотерапия. Классический курс. Под ред. С.Б. Портера. Пер. с англ. под ред. Г.Н. Пономаренко. Т.1. СПб.: Человек, 2014. 764 с.

13. Дедов И. И. Обучение больных ожирением: программа. М. : Медицинская лит., 2010. 167 с.

14. Жарова І. О. Фізична реабілітація при первинному екзогенно-конституціональному ожирінні у підлітків : монографія. К. : Самміт-книга, 2015. 312 с.

15. Ройтберг Г. Е. Метаболический синдром. М. : МЕДпресс-информ, 2007. 224 с.

16. Физическая реабилитация / Под общей ред. проф. С. Н. Попова. Изд. 3-е. — Ростов н/Д. : Феникс, 2005. — 608 с.

Додаткова література:

1. Арутюнов Г.П. Терапия факторов риска сердечно-сосудистых заболеваний. М., 2010. 672 с.

2. Богдановська Н.В. Фізична реабілітація хворих різних нозологічних форм. Навчальний посібник. Запоріжжя, 2011. 314с.

3. Всемирная декларация по здравоохранению: принята мировым здравоохранительным сообществом на 51-й сессии Всемирной ассамблеи здравоохранения в мае 1998 г. — Режим доступа: www.euro.who.int/__data/assets/pdf.../ENFA5-R.pdf.

4. Здоровье-421. Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ. — Копенгаген, 1999. — № 6. — 310 с. — (Европейская серия по достижению здоровья для всех).

5. Мурза В.П. Фізична реабілітація. Навчальний посібник. К.: Олан, 2004. 559с.

6. Основы діагностичних досліджень у фізичній реабілітації. Т. Бойчук, М. Голубєва, О. Левандовський, Л. Войчишин. Львів, 2010. 240 с.

Електронні ресурси:

1. World Health Organization. Global strategy on diet, physical activity and health: obesity and overweight, 2004. — Access mode: <http://www.who.int/dietphysicalactivity/publications/facts/obesity/en/Accesssed>.

2. World Health Organization. Obesity and overweight. 2011. — Access mode: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/index.html>.

3. World Health Organization: prevention and managing the global epidemic of obesity : report of the WHO Consultation on Obesity. — WHO, 1997.